

Hasan Âli Yücel (1897-1961)

Öğretmen, Bürokrat, Yazar, Şair, Çevirmen, Milletvekili, Bakan

17 Aralık 1897'de İstanbul'da doğan Hasan Âli'nin babası, Posta ve Telgraf Nezareti'nde müfettiş olarak görev yapan Ali Rıza Bey, annesi Neyire Hanım'dır. Ali Rıza Bey'in ailesi Görele'nin Daylı köyü eşrafından, Neyire Hanım'ın ailesi ise Tekirdağ'ın Dedecik köyü eşrafındandır. Hasan-Âli'nin annesinin babası Japonya seferi dönüşü gerçekleşen Ertuğrul faciasında (1890) yaklaşık 500 mürettebatıyla birlikte yaşamını yitiren Ertuğrul Fırkateyni kaptanı Ali Bey'dir. Anne tarafından dedesi emekli Bahriye Feriki Zihni Efendi'nin konağında doğan Hasan Âli'ye, babasının babası, Posta ve Telgraf Nazırı Hasan Âli Efendi'nin adı verilmiştir. Tek çocuk olarak büyümüş olan Hasan Âli, ilk çocukluk dönemini annesi, anneanesi ve dadısının belirleyici olduğu kalabalık ve mutlu aile ortamında geçirmiştir. Babasını gereğinden fazla otoriter bulmakla birlikte onun dürüst kişiliğinden ve gayri ahlakî tutumlara yönelik ödünsüz tavrından övünçle söz etmiştir. Yaşamının son döneminde topluma olan inancı sarsılan Ali Rıza Bey'in, evden ayrılarak tek bir odada yalnız başına yaşamını tamamlamış olmasındansa üzüntü duymuştur.

Annesi, babası ve anneanesi Mevlevi olan Hasan Âli'nin erken çocukluk döneminde edindiği Mevlevi kültürünün, tasavvufî dünya görüşünün onun kişiliğinin biçimlenmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Babası bürokrasideki görevini sürdürürken müzikle de yakından ilgilenmiş, ney üflemiş, dinî ve din dışı eserler bestelemiştir. Kadiri dervişi olan anneanesi Ayşe Hanım, yalnızca dini kitapları değil günlük gazeteleri de okuyan, birikimli bir aile büyüğüydü. Hasan Âli onunla siyaset sohbeti yaparak ona Kur'an ve Mevli okuyarak, şarkı söyleyerek keyifli zaman geçirirdi. Öte yandan tambur ustası Şeyh Mehmed Celaleddin Dede'yle, müezzin ve kudümzen Hasan Dede, Hasan-Âli'nin çocukluğunu mutlu yaşamasında ve kişisel gelişiminde etkili, önde gelen Mevlevihane simalarıydı. Onlar tarafından dinsel ritüellerde ve müzik çalışmalarında yer alma yönünde özendirilmesi, Hasan Âli'nin müzik konusundaki yeteneğinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Hasan Âli'nin eğitim yaşamı 1901 yılında, 4 yaşındayken verildiği Laleli'deki Yolgeçen Mektebi'nde başladı, ardından ailenin Gümüşsuyu'na taşınması üzerine Topkapı'daki Taş Mekteb'e kaydedildi. Yolgeçen mektebindeki sistemde öğrencilere okuma öğretildikten hemen sonra eğitim, dini metinlerin Arapça olarak okutulmasıyla sürdürülürdü. Hasan Âli, belleğinde olumsuz iz bırakan bu okulda izlenen yöntemlerle normal bir çocuğun bile aptallaşabileceğini belirtmiştir. İkinci okulu Taş Mektebi de falaka ve benzeri katı ceza yöntemleri nedeniyle sevememiş ancak bu dönemde onu mutlu kılan, taşındıkları köşkün konumu ve komşuluk ilişkileri olmuştur.

Yolgeçen Mektebi ve Taş Mektep'te verimli bir eğitim alamayan Hasan-Âli, 1906 yılında 9 yaşındayken Yusuf Paşa'daki Mekteb-i Osmani'nin 2. sınıfına kaydedildi. Derslerin farklı öğretmenlerce okutulduğu, öğrencilerin sıralarda oturduğu, öğretimde kara tahta ve haritaların, resimli kitapların kullanıldığı bu okulu benimsedi. 5 yıl öğrenim gördüğü bu okuldan üstün başarıyla mezun olduktan sonra Vefa İdadisi'ne girdi. İdadi (lise) yıllarında ülke sorunlarına ve siyasete ilgisi yoğunlaştı. Aslında Hasan Âli siyasetle küçük yaşlarda, Mevlevihane'nin Meşrutiyet yanlısı ortamında tanışmıştı.

2. Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerdeyse Celaleddin Dede'nin yeğeni, "ilk hürriyet hocam" dediği Nutku Efendi'den özgürlüğün anlamını öğrenmiş ve bu düşünceye ortam sağlama iddiasındaki **İttihat ve Terakki**'ye yakınlık duymuştu. Lise yıllarında ülke sorunları konusunda düşünmesini sağlayan temel gelişme Balkan Savaşı'yla Osmanlı Devleti'nin Rumeli'yi kaybetmesi oldu. Hasan Âli, bu dönemde okuduğu Japonya'nın kalkınmasını konu alan bir kitabın, üzerindeki etkisinden söz etmiş, öğretim seferberliği konusundaki inancının da bu kitabın etkisiyle oluştuğunu belirtmiştir. Öte

yandan çocukluğunda Bulgaristan göçmeni “Mustafa Dayı” dan dinlediği göçmenliğe ilişkin acı hikâyeleri henüz unutmamışken bu gerçeklikle yine Balkan Savaşı döneminde yüz yüze geldi. Rumeli göçmenlerinin durumundan duyduğu üzüntü Hasan Âli'nin ülke sorunlarına ilgisinin bir diğer ifadesi olarak 17 Ekim 1913 tarihli Mektepli dergisindeki ilk yazısına yansımıştır.

Henüz liseyi bitirmemişken I. Dünya Savaşı nedeniyle askere çağrılan Hasan Âli, 1915 ve 1918 yılları arasında yaklaşık 3.5 yılı ordu görevinde geçirdi. Terhis edildikten sonra İstanbul Darülfünunu bünyesindeki Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu. Liseyi bitirmeden yükseköğrenim görebilme olanağı bulması, liselerin son sınıflarından askere alınan öğrencilere bu yönde bir hak tanınmış olmasıyla ilgilidir. Hukuk Fakültesi'ndeyken hocalarından Celalettin Ârif Bey'le yaptığı bir tartışma nedeniyle Hukuk öğrenimini bıraktı. Öğrenim yaşamının bundan sonraki evresinde Edebiyat Fakültesi'nin felsefe şubesine kaydolarak yatılı bir Yüksek Öğretmen Okulu olan Darülmuallimin-i Âliye'nin öğrencisi oldu. Öğrenim gördüğü yıllarda Tasvir-i Efkâr ve İfham gazetesi için muhabirlik yaptı. İlk şiirleri yine öğrencilik döneminde Dergâh Mecmuası'nda yayımlandı. Hasan-Âli, ülke işgallerini protesto amacıyla düzenlenen miting ve eylemler içinde de etkindi. Millî Mücadele'yi destekleyen çevre içinde yer aldı, yaşamı boyunca sarsılmaz bir dostluk sürdürdüğü **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** ve Ahmet Hamdi Tanpınar'la bu çevrede tanıştı. Ülke sorunlarının özgürlük ortamında tartışıldığını belirttiği, “milliyet, edeb ve medeniyet mektebi” olarak nitelendirdiği **Türk Ocağı**'nın çalışmalarına etkin biçimde katıldı.

Hasan Âli, 1919 yılında başladığı felsefe öğrenimini 1921 yılında üstün başarıyla tamamladıktan sonra ders ücreti karşılığı öğretmenlik, ardından fakültede memurluk yaptı. 1922 yılı sonunda öğretmen olarak atandı. **İsmail Hakkı Baltacıoğlu**'nun Talim ve Terbiye'de İnkılap” adlı kitabının “satırlarına yansımış kültür ve terbiye ruhu” nun öğretmen olma kararını değişmez kıldığını belirten Hasan Âli'nin ilk görev yeri İzmir Erkek Muallim Mektebi (Öğretmen Okulu) oldu. Türkçe ve Edebiyat öğretmeni olarak görev yaptığı İzmir yıllarında Refika Hanım'la evlendi. **Vasif Çınar**, Nafi Atuf, Rıdvan Nafiz gibi önemli eğitimcilerle birlikte Türk Ocağı ve Muallimler Birliği'nin kuruluşuna, Türk Sesi gazetesinin çıkarılmasına öncülük etti. Yöneltiği soruyla belleğinde iz bıraktığı **Atatürk**'le ilk karşılaşması da İzmir'de gerçekleşti.

Hasan Âli, 1923 yılı sonunda eşiyle birlikte İstanbul'a döndü. 1924 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atandı. Sonraki görev yeri İstanbul Erkek Lisesi ve **Galatasaray Lisesi**'ydi. Türkçe, felsefe, edebiyat derslerinin yanı sıra içtimaiyat (sosyoloji) ve malumatı vataniye (yurttaşlık bilgisi) dersleri verdi. Öğretmenlik yaptığı bu dönemde Milli Mecmua'da şiirleri, estetik ve edebiyat konulu yazıları yayımlandı. 1926'da Can ve Canan adlarında ikiz çocukları oldu. Müfettiş olarak atandığı 1927 yılına değin sürdürdüğü öğretmenlik yıllarında “Felsefe Elifbası-Ruhiyat”, “Sûri ve Tatbiki Mantık”, “Türk Edebiyatı Numuneleri” adlı kitapları yayımladı. Bu kitaplar, Hasan Âli'nin kendi deneyimlerinden yola çıkarak eksikliklerini belirlediği alanlarda ilgili kesimleri bilgilendirme çabasının ilk örneklerindendi. Hasan Âli, 1928'de kişiliğine ve düşünce dünyasına yakınlık duyduğu Tefik Fikret'in “Tarih-i Kadim - Doksan Beşe Doğru” adlı şiir kitabını Latin harflerine çevirerek yayımladı. 1927'de Maarif Eminliği bünyesinde müfettişliğe atandı, Bakanlığın Teftiş Kurulu'nda görev aldığı 1930'da Fransız eğitim sistemini yerinde araştırmak üzere Paris'e gitti. Kısa bir Londra gezisini de içeren bu dönemde Paris'te edindiği deneyimler ve gerçekleştirdiği çalışmalar onun Batı kültürünü daha yakından tanımasını sağladı. Hasan-Âli'nin, 1932 yılında basılan olan “Goethe-Bir Dehanın Romanı” adlı yapıtı Paris'te Goethe üzerine yaptığı çalışmaların sonucudur. “Fransa'da Kültür İşleri” adlı kitabı da bu dönemdeki birikiminin ürünü olarak 1936'da yayımlanmıştır.

Hasan Âli, Paris'ten döndükten sonra Atatürk'ün üç ay süren yurt gezisine katılmak üzere **Maarif Vekâleti** tarafından görevlendirildi. Atatürk'le ikinci kez yüz yüze geldiği bu gezide Atatürk'ün kişiliğini ve düşünce sistemini daha yakından tanıma fırsatı buldu. Öte yandan Atatürk de Hasan Âli'nin kıvrak zekâsını ve genç yaşına rağmen sahip olduğu birikimi keşfetti. Atatürk'ün, çevresindekilere yönelttiği "Türk milleti ne zaman kendini kurtulmuş sayar" biçimindeki soruya verilen cevaplar arasında onu en çok etkileyen Hasan-Âli'nin yorumuydu: "Türk milleti ne zaman kurtarıcı arama ihtiyacı duymayacak hale gelirse o zaman kurtulmuş olur" diyen Hasan Âli'nin düşüncesini önemseydiğini Atatürk şu sözlerle ortaya koymuştu: "Hepiniz enteresan fikirler söylediniz. Fakat bu çocuğun ileri attığı, üstünde bizi derin derin düşündürmeye değer bir fikirdir". Atatürk, aynı gezide Hasan-Âli'nin yazmış olduğu ders kitabını değerlendirirken de "Ben ilk defa müspet bilimlerin usullerini, büyük filozofların hayatlarını yazan böyle bir mantık kitabı gördüm" diyerek beğenisini ifade etmişti. Atatürk'e göre kitaptaki tek sorun Arapça terimlerin yoğunluğu idi. Hasan Âli, ilgili terimlerin Türkçeleri konusunda bazı denemeler yaptığını ancak ifade birliği açısından sorun yaratacağı için sürdürmediğini belirtmiş, böyle bir çalışmanın bir kurul eliyle gerçekleştirilmesi gerektiği kanısında olduğunu vurgulamıştı. 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti (**Türk Dil Kurumu**) yapılandırılırken Etimoloji Kolu başkanlığına Hasan Âli'nin getirilmesi, Osmanlıca terimlerin Türkçeleştirilmesi için kurulan komisyonda görevlendirilmesi, **Atatürk'ün yurt gezisi** sırasında yakından tanıdığı Hasan Âli'ye duyduğu güvenin ifadesi olmuştur.

Hasan Âli dil devrimi çalışmalarında yer alırken bir taraftan da birikimlerini yayına dönüştürme çabasını sürdürdü. 1932'de, Goethe hakkında yazdığı biyografik romanı kitaplaştırırken, Farsça asılları ve Türkçe çevirileriyle daha önce bir dergide yayımladığı "Mevlana'nın Rubailerini"ni kitaba dönüştürdü. Bir diğer edebiyat konulu çalışması olan "Türk Edebiyatına Toplu Bakış" da aynı yıl yayımlandı. Eş zamanlı sayılacak bir dönem içinde basılan bu çalışmalar Hasan Âli'nin doğu ve batı kültürleri arasında fark gözetmeyen düşünce dünyasını anlama yolunda önemli ipuçları barındırır. Ona göre, "medeniyet bir bütündür, Şarkı, Garbı, yeni veya eski dünya, şahsiyet farklarıyla bu bütünün tezahürü sayılabilir". Bununla birlikte Hasan Âli, Batı'nın gelişmişliğini göz ardı etmemiş, bu gelişmişliğin "insan zekâsına en geniş uçma ve yükselme imkânı veren pozitif bilim" etkisiyle gelişen düşünce biçiminden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Hasan Âli, 1932 yılının Kasım ayında, öğretmen yetiştiren bir kurum olan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (Gazi Eğitim Enstitüsü) Müdürlüğü'ne atandı. Yurt dışında öğrenim görmüş öğretmenlerin de görev yaptığı Enstitü onun döneminde yeni bir soluk kazandı, özellikle sanat ve edebiyat alanları kültürel etkinliklerle desteklendi. Hasan Âli, 1933 yılında Orta Tedrisat Umum Müdürü (Orta Öğretim Genel Müdürü) olarak görevlendirildi. Liselerde niteliğin artması için reform planlamasına giriştiği bu dönemde bir yandan da "Türkiye'de Orta Öğretim"(1938) adlı kitabı yazmaya başladı. Soyadı yasası düzenlemesinin yapıldığı 1934 yılında Âli'nin Türkçe karşılığı olan Yücel soyadını alan Hasan Âli, 1 Mart 1935 tarihinde İzmir milletvekili olarak Meclise girdi.

Hasan-Âli Yücel milletvekili seçildikten sonra **Cumhuriyet Halk Partisi**'nin Umum İdare Heyeti'nde (Genel İdare Kurulu) görev aldı. 1936 yılında üçüncü çocuğu Gülümser dünyaya geldi. Bu dönemde Akşam gazetesinde köşe yazıları yazdı ve bu yazıları "Pazartesi Konuşmaları" (1937) adlı kitapta topladı. Üslup ve içerik açısından eğitimci, edebiyatçı, felsefeci, sanatçı kişiliğini yansıtan bu yazılarda ulus bilincinin önemine de vurgu yaparak değerlendirme ve önerilerde bulunmuştur. "Bizim gerçek uyanma tarihimiz Atatürk'le ve İstiklal Savaşı'yla başladı" diyen Yücel, kaybından büyük üzüntü duyduğu Atatürk'ün naaşını Meclis adına taşımak üzere kurayla belirlenen 12 milletvekilinden biri oldu.

Hasan Âli Yücel 28 Aralık 1938 yılında **Celal Bayar** kabinesinde Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) olarak görevlendirildi.

Göreve başlarken, kendisinden önceki bakan **Saffet Arıkan**'ın bıraktığı yerden devam edeceğini söyledi. Eğitimi ilköğretimden üniversiteye kadar bir bütün olarak ele alan Yücel, reformlara girişmeden önce alan uzmanlarını, yetkilileri, ilgilileri bir araya getirerek Maarif Kongresi'yle başlayan danışma ve planlama toplantıları geleneğini canlandırdı. İlk olarak 10 Yıllık Neşriyat Sergisi ve 1. Neşriyat Kongresi'ni (1-5 Mayıs 1939) düzenlendi. Aynı yıl içinde 1. Maarif Şurası (17-29 Temmuz) toplandı. Neşriyat Kongresi'nde basım ve yayın konularındaki sorunlar tartışılmış, dünya klasiklerini de kapsayan yayın programı oluşturulmuştur. Çeviri faaliyetlerinin devlet politikası olarak benimsenmesi kongrenin en önemli kazanımıdır. Kongrede Yücel, Batı dünyasının seçkin bir uzvu olma amacındaki Türkiye'de uygar dünyanın düşünce ürünlerinin Türkçeye çevrilmesinin, Batı'yla bütünleşmeye de katkıda bulunacağını belirtmişti. Kongre kararları gereği Tercüme Bürosu çok sayıda klasik eseri Türkçeye kazandırdı. Hümanizma ruhuna ve çağdaş dünya uygarlığına yönelik anlamına gelen bu faaliyet çerçevesinde yalnızca Batı klasiklerine değil, Şark-İslam klasiklerine de yer verildi. Hasan Ali Yücel'e göre, çeviri; diğer milletlerin edebiyatının kendi dilinde, kendi bilincinde tekrar edilmesi, zekâ ve anlama kudretinin o eserler nispetinde artırılması, canlandırılması ve yeniden yaratılmasıdır. Çeviriler yoluyla Cumhuriyet aydınlanmasına, Türk Rönesansı'na kaynak oluşturulması, yayımına başlanan Tercüme dergisiyle de çeviri bilincinin yerleşmesi, dilin gelişiminin sağlanması amaçlandı. Toplumun bilgiye daha kolay ulaşır hale getirme yolunda ansiklopedik yayın faaliyetine 1940'da İslam Ansiklopedisi'nin çevirisiyle başlandı. 1941 yılında Ansiklopedi bürosu kuruldu, İnönü (Türk) Ansiklopedisi ve Sanat Ansiklopedisi için çalışmalar başlatıldı. Yücel döneminin kültür, eğitim faaliyetleri içinde süreli yayınların da önemli bir yeri oldu. 1939- 1945 yılları arasında İlköğretim, Tebliğler, Teknik Öğretim, Tercüme, Tarih Vesikaları, Kadın-Ev ve Köy Enstitüleri adlı dergiler yayımlandı.

Eğitim sistemi ilkelerinin ortak bir çalışmayla belirlenmesi amacıyla düzenlenen 1. Maarif Şurası'nda öğretimin çeşitli kademelerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin önemli kararlar alındı. İkincisi 1943 yılında düzenlenen Maarif Şurası, o zamandan beri periyodik olarak toplanmaktadır. 1. Maarif Şurası'nda Hasan Ali Yücel'den önce görev yapan bakanlar döneminde Köy Öğretmen Okullarının kurulması ve Köy Eğitimcileri yetiştirilmesi gibi uygulamalarla gündeme gelen köyde eğitim konusu ayrıntılarıyla tartışıldı. Köy Enstitüleri bu çalışmaların sonucu olarak 17 Nisan 1940'da çıkarılan bir yasayla kuruldu. Yücel, Saffet Arıkan döneminde İlköğretim Genel Müdürü olarak atanan ve **Gazi Eğitim Enstitüsü**'ndeki çalışma yıllarından tanıdığı, birikimine güvendiği İsmail Hakkı Tonguç'la birlikte Köy Enstitüleri'nin kuruluş çalışmalarını gerçekleştirdi. Enstitülerde demokratik, bilimsel, karma, ulusal değerleri önemseyen ancak evrensel değerlere de açık, sanat ve zanaatı harmanlayan eğitim anlayışı hayata geçirildi. İş içinde iş ve yaparak öğrenme ilkeleriyle elini ve kafasını birlikte kullanabilen üretken, yaratıcı, öncü öğretmen ve bireyler yetiştirilmesi, köyün kendi kaynaklarıyla içten canlandırılması, ilköğretimin yaygınlaştırılması, Cumhuriyet ilkelerinin geniş kitlelere ulaştırılması hedeflendi. Yine Maarif Şurası'nda alınan kararlar ekseninde mesleki teknik ve orta öğretimin düzenlenmesi yolunda yoğun çalışmalar başlatıldı. Mesleki ve teknik okullar ülke çapında çoğaltılırken, klasik orta öğretimde nicelikten çok nitelik kaygısı güdüldü ve liselerin sayıları temkinli biçimde artırıldı. Bazı liselerde klasik kol kuruldu, Latincenin öğretimine olanak sağlandı.

Yücel döneminde alan uzmanlarının katılımıyla gerçekleştirilen bir diğer kapsamlı toplantı da 1941 yılında 6-21 Haziran tarihleri arasında 1. Coğrafya Kongresi'nin düzenlenmesiyle gerçekleşti. Planlaması yapılan Coğrafya çalışmalarının hayata geçirilmesi, Türk Coğrafya Kurumu'nun yapılandırılması ve Türk Coğrafya Dergisi'nin yayımlanması bu toplantının önemli sonuçlarındandır. Yücel'in bakanlık döneminin kapsamlı ve planlamaya dönük son toplantısı, 18-24 Şubat 1946 tarihleri arasında toplanan Beden Eğitimi ve Spor Şurası'dır. Burada alınan kararların uygulanması içinse Yücel'in yeterli zamanı olmamıştır.

Yücel, bakanlığı döneminde sanat, bilim, spor alanlarında da öncü çalışmalar yaptı. Sanat yapıtlarının devlet eliyle sergilenmesi gelenekselleşti. İleri 1939'da olmak üzere Yücel'in görev süresi içinde 6 kez düzenlenen Devlet Resim ve Heykel sergileriyle sanatçılar görünür kılındı, sanat yaşamı canlandırıldı. Bu dönemde sanatı destekleyen bir başka gelişme de **Ankara Devlet Konservatuari** yönetmeliğinin ve kuruluş yasasının çıkarılması oldu. Türk hümanizmasını "insanlığın yapıtlarına ayrımsız değer veren, ona zamanda ve mekânda sınır tanımayan özgür bir anlayış ve duyudur" sözleriyle tanımlayan Yücel, konservatuar yapılanmasıyla Türk hümanizmasının yeni bir aşamasının doğduğunu belirtmiştir. Yücel, "ilerleyen uluslara ayak uydurmada çok zaman kaybetmiş bir ulus olarak açığın kapatılması" için de "pozitif bilimi ülkenin hayat desteklerinden biri" olarak değerlendirmiştir. 1943 yılında Ankara Fen Fakültesi, 1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi, 1945 yılında Ankara Tıp Fakültesi bu anlayışla kurulmuştur. Yücel'in ulusun düşünce organları olarak tanımladığı üniversitelere özerk statü kazandıran, öğretimi olduğu kadar araştırmayı da destekleyen 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu'ysa, üniversiteleri özgürleştiren, katılımcılık ve demokrasi ekseninde yapılandıran çok önemli bir düzenlemedir.

Hasan Âli Yücel'in üniversitelerin geliştirilmesi ve bilimsel yetkinliğin sağlanması yolundaki uygulamaları içinde bilim dilinin Türkçeleştirilmesine ilişkin çabaları da dikkate değerdir. Yücel'e göre, Türk kültürünü geliştirmek ve bütün medeniyet âlemi içinde varlığı duyulan bir bilim hayatı yaratmak için bilim dilinin Türkçeleşmesi zorunludur. Kuruluşundan beri Türk Dil Kurumu çalışmaları içinde yer alan Yücel'in "Türkçe konuşmak, Türkçe yazmak" konusundaki ısrarıyla çeşitli bilim dallarına ilişkin sözlükler oluşturulurken bir yandan da Türkçe Sözlük ve Tarama Sözlüğü hazırlandı. Anayasa ve Hukuk dilinin Türkçeleşmesi de Yücel'in girişimleri sonucu gündeme geldi. Yücel, dil birliği yanında kültür bütünlüğünü ulusal birlik açısından önemsemiş, Türk devrim sürecini, Cumhuriyet değerlerini yeni kuşaklara aktarma amacıyla 1942'de kurulan Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün önemini vurgulamıştır. Öte yandan kültürün yalnız okulda kazanılacağını sanmanın bir yanlığı olduğuna dikkat çekerek kültür aktarımının bir başka boyutunu oluşturan müze yapılandırılması çalışmaları başlatmıştır. Yücel'e göre ülke topraklarında bugüne değin yaşamış toplulukların oluşturduğu eserlere sahip çıkmak, onları korumak ve tanıtmak kültür bütünlüğü için gerekli olduğu kadar ulusa ve tüm insanlığa bir borçtur. Bu anlayışla 1944'te Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu sağlanmıştır. Yücel'in istediği gibi, ülke açık hava müzesi olamasa da, müzecilik çalışmaları hız kazanmış, Tefik Fikret anısına açılan Aşiyân müzesi de bu çalışmaların ilk somut sonucu olmuştur.

Yücel, öncülük ettiği reformlarla ulusal birliğin temeli olarak ulusal kültür yaratma yolunda ulusal ve evrensel arasında bağlantı kurdu, ulusal kültürü evrensel kültürle beslemeye, zenginleştirmeye çalıştı. Bu bakış açısını Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı olan Unesco'nun 1945 yılındaki kuruluş toplantısında da dile getirdi. Konuşmasında inkılapçı Türk devletinin insanlığın ortak kültür kaynaklarından yararlanmayı, başka milletleri tanımayı, anlamayı ve saymayı Milli Eğitim esasları içinde gördüğünü belirtti. Bu toplantıda kabul edilen Unesco Anayasasının 1946 yılında Türkiye tarafından onaylanması sonrasında Unesco Milli Komisyonu kuruldu. Yücel'in kültür ve eğitim alanındaki dönüştürücü çalışmaları ve Unesco'ya katkısı unutulmamış, doğumunun 100. yılı olan 1997, Unesco tarafından Hasan Ali Yücel yılı olarak belirlenmiş, Yücel çeşitli etkinliklerle anılmıştır.

Türkiye'nin çok partili yaşama girdiği süreçte CHP içindeki ayrışma 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Bu dönemde başta Köy Enstitüleri olmak üzere toplumsal dönüşüm açısından belirleyici olan eğitim ve kültür reformlarına yöneltilen eleştirilerin dozu arttı. Yükselen muhalefetin hedef aldığı Yücel, DP'nin de katıldığı 1946 seçimleri sonrasında, 5 Ağustos 1946 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı görevinden istifa etti. Bakanlıktan ayrıldıktan sonra yazmaya başladığı Ulus gazetesinde yazıları yayımlanmaz olunca 1950 yılında CHP'den de ayrıldı ve siyasî

yaşamını sonlandırdı.

Hasan Âli Yücel, 1947 yılı başında kendisine yönelik suçlama ve hakaretleri nedeniyle Kenan Öner'e dava açmıştı. Öner'in temel iddialarından biri, Yücel'in, bakanlık döneminde kendine bağlı tüm kurumlarda komünistleri himaye ettiği yolundaydı. Dava, süreç içinde Yücel döneminin tüm uygulamalarının tartışıldığı, buna karşılık Yücel'in de komünistleri korumadığını kanıtlamak durumunda kaldığı siyasî bir tartışmaya dönüştü. Bu arada Yücel, benzer yaklaşım içindeki diğer iddia sahiplerine de davalar açtı. 1949 yılı Aralık ayına değin uzayan bu süreç Yücel'in aklanmasıyla ve sanıkların mahkûmiyetiyle son bulmakla birlikte yıpratıcı oldu. Kendi siyasî çevresi tarafından bile yalnızlaştırılmış olmanın yarattığı hayal kırıklığıyla Yücel'in "ne kadar benzemezmişim bana ben" demesi haksızlığa uğramaktan duyduğu üzüntünün veciz ve sitemli ifadesidir. Yücel, kamuoyu nezdinde doğru anlaşılacak ve tarihe not düşmek için dava süreçlerinin belgelerini içeren Davam (1947) ve Hasan Âli Yücel'in Açtığı Davalar ve Neticeleri (1950) adlı kitapları hazırladı ve hemen basılmasını sağladı. Öte yandan henüz davalar sürerken gençlik döneminin yoğun uğraşı olan şiirler yoluyla kendini ifade etti. 1947'de yazıp 1960'da Tonguç'un ruhuna armağan ederek yayımladığı "Dinle Benden" adlı manzum eserde yaşamını, düşüncelerini, ilkelerini, akımlar karşısındaki tutumunu, hayal kırıklıklarını anlattı. 1948'de zengin iç dünyasını yansıtan, mistik motiflerle örülü, "Allah Bir" adlı şiir kitabını yazdı. Sağlığında yayımlamadığı bu kitaptaki "taptım sana, başka tanrı bilmem, faniler önünde ben eğilmem" ifadesi kendisine yönelik suçlamalara karşı aldığı tutumun neredeyse özeti gibidir.

Yücel, siyasetten tümüyle çekilmiş olduğu yıllarda yazma uğraşını sürdürdü. 1952-1960 yılları arasında Cumhuriyet gazetesinde, çocukluğunda tanıştığı özgürlük düşüncesini demokrasiyle ilişkilendiren yazılar yazdı. 1955 yılında basılan "Hürriyete Doğru" adlı kitap Yücel'in, ülkenin geçmişten geleceğe en önemli sorunu olarak gördüğü özgürlük konulu bu yazılardan oluştu. 1956 yılında İş Bankası Kültür Yayınları yönetiminde görev aldı, içinde çeviri eserlerin de bulunduğu çok sayıda kitabın basımını sağladı. Bunlar arasında Yücel'in, iyi vatandaş ve iyi insan olma arasındaki ilişki ekseninde kurgulanan "İyi Vatandaş İyi İnsan" ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun merkeze alındığı "Edebiyat Tarihimizden I" adlı kitapları da yer alıyordu. Yücel, gezi izlenimlerini içeren gazete yazılarını da "Kıbrıs Mektupları" ve "İngiltere Mektupları" başlıkları altında bu dönemde yayımladı. 1960'da İş Bankası'ndaki görevinden ayrıldı, aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan komisyonda görev aldı. Bu dönemde Dünya gazetesinde yazıyordu. 1960 yılının Kasım ayında Paris'te yapılan UNESCO Genel Kurulu'na, 25 Şubat 1961 tarihinde de yine UNESCO'nun İstanbul'daki toplantısına katıldı. 1961 yılının Ocak ayında yazmaya başladığı Öncü gazetesindeki yazıları ve UNESCO toplantısı yaşamının son faaliyetleri oldu. 26 Şubat'ta İstanbul'da geçirdiği kalp krizi nedeniyle yaşamını yitirdi. 2 Mart 1961'de yapılan devlet töreniyle Ankara'da Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Cumhuriyet tarihinin en uzun süre görev yapmış Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in eğitim, bilim ve kültür alanlarına ilişkin düzenlemelerinde bireysel özelliklerinin, doğu-batı kültürlerine hakim çok yönlü entelektüel kişiliğinin belirleyici etkisi olmuştur. Düşünsel ve siyasi kimliği Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yok oluş tehlikesine direnen ulusçu çevre içinde belirginleşmiş ve Cumhuriyet değerleriyle olgunlaşmıştır. İçine doğduğu ve özümlediği Mevlevî inancına bireysel bağlılığını yaşamının sonuna değin sürdürmüş, Doğu kültürü, sanatı ve felsefesiyle düşünce dünyasını beslemiş ancak eğitim ve kültürdeki dönüştürücü çalışmalarında yüzünü Batı'ya dönmüştür. Gönülüyle Doğu'da olsa da aklıyla Batı'ya yönelmiştir. Bunun anlamı, Batı'nın Aydınlanma değerleri ve pozitif bilimi temsil etmesi ve bu temeller üzerinde yükselmiş olmasıdır. Bu yüzdendir ki Yücel, Atatürk'ün de "en hakiki mürşit bilimdir" ifadesiyle gösterdiği bu yolu benimsemiştir. Yücel, Atatürk'ün öncülüğünde ulusal, laik, bilimsel temelde başlatılan kültür ve eğitim reformlarına sahip çıkmış, kendi düşünsel birikimi ekseninde yeniden kurgulayarak bir Türk Rönesansı yaratmaya

çalışmıştır.

Kitapları: Felsefe Elifbası-Ruhiyat (1923), Surî ve Tatbikî Mantık (1926), Türk Edebiyatı Numuneleri (Hıfzı Tevfik Gönensay v.d ile) (1926), Sanat Musahabeleri (Çeviri) (1928), Tevfik Fikret:Tarih-î Kadim- Doksan Beşe Doğru (Çeviri) (1928), Goethe: Bir Dehanın Romanı (1932), Mevlana'nın Rubailer (Çeviri) (1932), Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış (1932), Dönen Ses (1933), Fransa'da Kültür İşleri (1936), Fazıl Ahmet. Hayatı ve Eserleri (1936), Pazartesi Konuşmaları (1937), Sizin İçin. Çocuklara Şiirlerim (1937), İçten-Dıştan (1938), Türkiye'de Orta Öğretim (1938), Mantık (1942), Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, 3 cilt (1946), Bilimler Felsefesi. Mantık (1947), Davam (1947), Hasan-Âli Yücel'in Açtığı Davalar ve Neticeleri (1950), Mantık Dersleri (1952), Mevlana (1952), Felsefe Dersleri, Metafizik, Ahlak, Estetik. Liselerin Edebiyat Kolları İçin (1954), Yurttaşlık Bilgisi 4.sınıf (Ragıp Çalapala ile) (1955), Yurttaşlık bilgisi 5.sınıf (Ragıp Çalapala ile) (1955), Hürriyete Doğru (1955), İyi Vatandaş, İyi İnsan (1956), Kıbrıs Mektupları (1957), Edebiyat Tarihimizden I (1957), İngiltere Mektupları (1958), Hürriyet Gene Hürriyet, C.1. (1960), C.2. (1966) C.3. (1997), Dinle Benden (1960), Allah Bir (1961), Atatürk (Salih Omurtak v.d ile) (1970), Kültür Üzerine Düşünceler (1974), Geçtiğim Günlerden (1990), Öğretmen-Öğrenci Köşesi (Haz. Canan Eronat) (1995).

Aynur SOYDAN ERDEMİR

KAYNAKÇA

ALTUNYA, Niyazi, "Hasan-Âli Yücel'i Başarılı Kılan Etmenler", **Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan-Âli Yücel'den Günümüze Kültür Politikaları Sempozyumu Bildiriler**, Haz. Kemal Kocabaş, 2.Bas.,İzmir, Yeni Kuşak Köy Enst. Derneği Yay., 2018, ss.129-135.

ARI, Kemal, "Hasan-Âli Yücel'in Düşünce Dünyasında Atatürk ve Türk Devrimi", **Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan- Âli Yücel'den Günümüze Kültür Politikaları Sempozyumu Bildiriler**", Haz. Kemal Kocabaş, 2.Bas.,İzmir, Yeni Kuşak Köy Enst. Derneği Yay., 2018, ss.186-194.

ARSLAN, Fazlı, " Hasan-Âli Yücel'in Musiki Dünyası, Türk Mûsikîsine Bakışı ve "Milli Mûsikî" Tartışmalarındaki Yeri", **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume:7/4, Fall 2012, s.297-308.

BAŞARAN, Mehmet, **Büyük Aydınlanmacı Öğretmenim Hasan-Âli Yücel**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009.

COŞKUN, Alev, **Hasan-Âli Yücel -Aydınlanma Devrimcisi**, 6. Bas., İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2019.

ÇAKAN HACİBRAHİMOĞLU, Işıl, **Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012.

ÇELİK, Seçkin H., "Yücel-Öner Davası ve İhmal Edilmiş Bir Siyasal Tartışma: Türkçe Ders Kitaplarında Sosyalist-Komünist Propaganda İddiası", **SUTAD**, S 42, Güz 2017, ss.507-530.

ÇIKAR, Mustafa, **Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Ankara, İş Bankası Kültür Yay., 1997.

ERGÜN, Mustafa, "Hasan-Âli Yücel'in Eğitim ve Kültür Politikası", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 1, 1998, ss.25-37.

ERONAT, Canan, **Hasan Ali Yücel Hayatı ve Eserleri-Hasan Ali Yücel Anma Toplantısı**, Haz. Ferhan Oğuzkan.

Ankara, TED Yay., 1993, ss.12-20.

KEPENEK, Yakup, "Hasan Âli Yücel'de "Hürriyet" Kavramı, **Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan-Âli Yücel'den Günümüze Kültür Politikaları Sempozyumu Bildiriler**, Haz. Kemal Kocabaş, 2.Bas., İzmir, Yeni Kuşak Köy Enst. Derneği Yay., 2018, ss.65-71.

NECATİGİL, Behçet, "Hasan Âli Yücel Eylem Adamı Olduğu Kadar Zengin İç Dünyasına Sahip Bir Edebiyatçıydı", **Milliyet Sanat Dergisi**, S 173, 27 Şubat 1976, s.9.

ÖNAL, Mehmet, "Hasan Âli Yücel'in Şiirleri", **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 2, S 15, 2007, ss.59-83.

SAYAR, Ahmet Güner, **Hasan Âli Yücel'in Tasavvufi Dünyası ve Mevleviliği**, 3. Bas., İstanbul, Ötüken Yay., 2017.

SAYAR, Ahmet Güner, "Hasan Âli Yücel", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C 44, İstanbul, TDV, ss.45-46.

SÖNMEZ, Şinasi, "Hasan Âli Yücel", **Oluşum/Genese**, C 1, S 78, Mayıs 2002, ss.25-42.

ŞENGÖR, Celal, **Hasan Âli Yücel ve Türk Aydınlanması**, 2.Bas., Ankara, Tubitak Yay., 2001.

ÖZMAN, Aylin, "Hasan Âli Yücel", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık-**, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, C 3, 4. Bas., İstanbul, İletişim Yay., 2007. ss.358-363.

NABİ, Yaşar, "Hasan Âli Yücel", **Varlık**, S 546, 15 Mart 1961, ss.3.

YÜCEL, Hasan Âli, **Pazartesi Konuşmaları**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1937.

YÜCEL, Hasan Âli, **Hürriyete Doğru**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1955.

YÜCEL, Hasan Âli, **İyi Vatandaş İyi İnsan**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1993.

YÜCEL, Hasan Âli, **Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1993.

YÜCEL, Hasan Âli, **Geçtiğim Günlerden**, Haz. Canan Eronat, 3.Bas., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2019.

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-ali-yucel-1897-1961/?pdf=3913> adresinden erişilmiştir